

Fler folkmord än ett

Ställ Khieu Samphan inför rätta, skriver Jan Myrdal. Men prova också andra aktörers skuld till folkmorden i Kampuchea.

Premiärminister Hun Sen tillhör inte mina favoritpolitiker. Men när han torsdagen den 21 januari 1999 i brev till Förenta nationernas generalsekreterare Kofi Annan begärde hjälp med en rättegång om kränkningar av mänskliga rättigheter i Kambodja hade han helt rätt. Ty han krävde att rättegången skulle gälla hela perioden från 1970 till 1998. Enligt vad AFP rapporterade från Phnom Penh skrev han i brevet:

Från 1970 till 1975 – vad slags brott bör tas upp och ge anledning till åtal? Från 1975 till 1979? Från 1979 till 1998? Det begicks olika brott under varje period.

Endast en sådan uppläggning skulle göra rättegången korrekt. Ty Förenta staternas destabilisering av, och sedan luftkrig mot, Kambodja från 1970 var brottslig; inte bara folkrättsbrott utan medvetet folkmord på kambodjansk civilbefolkning. Genocid på khmerer som militär strategi.

Namnen är kända

De ännu levande ansvariga politiker och militärerna i Förenta staterna bör gripas och förhöras. Namnen är kända. Jag menade när brottet pågick att de borde ställas inför rätta och, om de befanns skyldiga, straffas som krigsförbrytare i enlighet med prejudikatet från Nürnberg. Om de skulle hängas eller inte ansåg, och anser, jag likgiltigt.

Vad de politiska och militära ledarna för Demokratiska Kampuchea (de som kallades Röda Khmerer som FNL kallades Vietcong) angår är det helt riktigt att de i en rättegång om hela perioden 1970–1998 får svara för vad de gjort. Befunnas de brottsliga ska de på samma villkor som Förenta staternas ansvariga få ta sitt straff. Det har för övrigt också leng Sary, utrikesminister 1976–79, sagt.

Bland gerillamotståndet

Även de vietnamesiska politiker och militärer som bar ansvaret för den folkrättsstridiga invasionen av Kampuchea 1978–79 och den följande ockupationen måste svara för sina beslut och handlingar. Om detta vet jag en del; jag var ju då inne i Kampuchea bland flyktlingarna och gerillamotståndet.

Men om Förenta nationerna söker begränsa uppgörelsen till att gälla perioden 1975–1979 då blir en sådan rättegång svindel. Ett skenjuridiskt förfarande som skalleskjul för att skydda politiskt viktiga förbrytare och känsliga stormaktsintressen. Domstolen skulle bli en Kängurudomstol – för att använda det nordamerikanska ordet för sådan ömklig och politiskt styrd rättsvidrighet.

Ja, något vet jag om Kambodja. Våren 1967 hade prins Sihanouk i

Gun Kessle med leng Sary inne i Kambodja 1978, före den vietnamesiska invasionen.

Paris gett Gun Kessle och mig personliga visa. Det behövdes. På grund av den desinformationskampanj som CIA-trogna journalister drev mot honom och landet var det allmänt inreseförbud för utländska skribenter och fotografier. Men han bedömde – med rätta – att Gun och jag inte tillhörde folket. Vi dokumenterade khmerskulptur i Angkor och reste runt i landet. Vi kunde också genom att studera hamnlistan i Sihanoukville fastställa att Förenta staternas anklagelser om vapenleveranser var falska. Ett som oroad oss när vi kom hem till Sverige var att vi här tvingades ingripa mot en anti-Sihanoukpropaganda som spreds från Hanoi och FNL.

Ett skenjuridiskt förfarande som skalleskjul för att skydda politiskt viktiga förbrytare och känsliga stormaktsintressen.

Vad Demokratiska Kampuchea beträffar har jag skrivit en hel del och kan komma att skriva mer. Det var till stora delar ett millennaristiskt försök med allt vad det innebär.

Jag har träffat Pol Pot men känner leng Sary – fast Gun och jag är mycket närmare vänner med hans hustru leng Thirith. Khieu Samphan är inte bara sedan decennier en god vän – som vi senast mötte och diskuterade med bara för något år sedan när Gun och jag var över i hans basområde – utan också en som i likhet med Malcolm Caldwell intellektuellt betytt mycket för min syn på de verkliga utvecklingsproblemen i Tredje världen. (Något som framgår av exempelvis *Indien väntar*.)

Jag såg inga massmord när jag var i Demokratiska Kampuchea 1978. Det betyder i och för sig ingenting. Men det jag såg kan jag vittna om. Det var en hoppfull utveckling ur ett katastrofalt läge. Förenta staterna hade satsat på att krossa Kampuchea i en total hungerekatastrof.

Jag såg att där fanns det man nu hävdar inte fanns – skolor, undervisning, läroböcker, uppbyggnad. Mina reskamrater besökte sjukhus. Jag varnade dock mina kampu-

cheanska vänner för deras sorglöshet inför den internationella kampanjen mot Kampuchea. Jag följde ju var natt de olika sändningarna med min kortvägsmottagare. Den många sekler gamla historiska motsättningen mellan framträngande vietnameser och Khmer-riket tog sig vid den tiden uttryck i en ständig stegrad propaganda från Hanoi.

Vägrad inresevisum

Sedan under den vietnamesiska invasionen, när jag för Svenska Dagbladets räkning år 1979 varit inne i det gerillakontrollerade området och hört såväl berättelser om vietnamesiska förbrytelser som förklaringar till anklagelserna att Demokratiska Kampuchea ledning begått massmord, ansökte Svenska Dagbladet på nytt om inresevisum för mig till Kambodja. Syftet var att jag skulle besöka de platser jag besökt 1978 och jämföra. Jag skulle kontrollera de uppgifter jag fått från Demokratiska Kampuchea representanter om vietnamesiska övergrepp och höra vad man sade i Phnom Penh om brott och dödande 1975–1979. Sedan skulle jag återvända till gerillaområdet och ställa vidare frågor.

Demokratiska Kampuchea representanter lovade besvara alla frågor men jag vägrade varje form av inresevisum till Kambodja. Denna vägran – och det förhållandet att Vietnam fick museiteknisk rådgivning från Polen för att ställa i ordning massmedialt intressanta bevis för Demokratiska Kampuchea brott – samman med att jag vet, att mycket av vad som skrivs om Demokratiska Kampuchea står i strid med vad jag själv sett, gör att jag anser en ordentlig genomgång av hela perioden 1970 till 1998 som nödvändig.

Den officiella massmediabilden – naturligtvis också den svenska – av skeendet i Kampuchea har till stora delar styrts av Förenta staternas tillfälliga politiska taktik. 1975–1979 efter Förenta staternas nederlag diaboliserades de så kallade Khmer rouge. Efter 1979 upprättades dock i enlighet med principen "din fiendes fiende blir min vän" en taktisk allians mellan den gerillaledning, som då var Demokratiska Kampuchea internationellt erkända regering, och Förenta staternas olika organ.

Efter nästa internationella scenförändring (vilken också innebar att Kina ändrade politik) började Förenta staternas organ åter diabolisera de "röda khmererna". Dessa sökte anpassa sig till det nya läget, dels genom att verka för olika former av officiell nationell försoning med udden ytterst riktad mot vietnamesisk överhöghet och utländskt inflytande, dels genom att kadern lämnade den väpnade kampen, spreds över landet och återgick till byarna.

Vad "dokumentationscentret" i Phnom Penh anbelangar ser jag i pressen att man hittat ett suddigt foto med mig, två "västerländska kvinnor" och "en röd khmer". Men jag från Kampuchea gjort två filmer – en tekniskt mindre bra super-8 film med Pol Pot och en utmärkt lömm – utmärkt där Rune Hassner klippte den – som jag visade i många länder (Walter Cronkite visade den i sitt program i Förenta staterna). Därtill böcker som kommit på flera språk.

Om USA upprättar en känguru-domstol begränsad till skeendet i Kampuchea åren 1975–1979 blir det en plikt för oss som vet mer att bege oss till Phnom Penh för att berätta vad vi vet.

Jag har framträtt på internationella konferenser och i media om Kampuchea-frågan inte bara i Sverige och Norden utan i Frankrike, Tyskland, Schweiz som i Förenta staterna, Kanada, Mexiko och därtill i Bangla Desh, Indien, Japan och Thailand. Har man då inte mer än ett suddigt amatörfoto ger jag inte mycket för den dokumentationen!

Om Förenta Nationerna upprättar en känguru-domstol begränsad till skeendet i Kampuchea åren 1975–1979 blir det en plikt för oss som vet mer om historien att bege oss till Phnom Penh för att berätta vad vi vet. Vi som varit där och som vet är ju faktiskt rätt många hundratusen ut i världen. Inte ska några tjänstemän i Förenta nationerna lyckas skydda folkmördarna från Förenta staterna inte!

JAN MYRDAL

Rym scenen!

Klas Östman väntar på att fångarna ska sätta pricken över Norén.

Lars Norén har skrivit och regisserat en ny pjäs, *Sju Tre*. Tre roller spelas av långtidsdömda fångar från den maximalsäkra Tidaholmsanstalten. Landets massmedier är överlyckliga.

Norén behöver bara klia sig på näsan för att andäktiga representanter för samtliga kultursidor ska infinna sig för att föreviga det stora ögonblicket. Men fångpjäser har satts upp flera gånger nu och jämt är det samma pådrag. Varför? Det är väl vanlig halvtvåsk amatörteater?

En orsak är förstås att fångar i huvudrollerna fortfarande är lite avvikande och således en grej nyhetsmässigt. Förståndshandkappade, enbenta eller rödskägiga i alla roller blir också kul.

Men att just fångpjäser är sådana succéer har säkert att göra med den personliga fascination som ordets män – och än fler av ordets kvinnor, de flesta kulturreporter är kvinnor – känner inför våldsamma människor.

Den fascinationen är också djupare förankrad i samhället genom att psykodynamiska teori-fragment numera ingår i den folkliga föreställningsvärlden.

Brottsoffren är inte intressanta: för att bli ett brottsoffer behöver man inte mer än stå i vägen. Brottsslingen, däremot, kan tillskrivas de mest gripande djuppsykologiska motiv för sitt handlande. Norénfigurer ur verkliga livet, helt enkelt.

Motiven för de fångar som vill medverka i sådana här pjäser kan möjligen analyseras på ett enklare sätt. Man kan tänka sig att de begär brott bara för att framgångsrika brott ger mer pengar och större uppmärksamhet på krogen än ett jobb som sjukvårdsbiträde.

Med i rätt sorts pjäs

Hamnar man däremot i fångelse är det slut på allt det där. Deltagande i rätt pjäs ger åtminstone uppmärksamheten tillbaka. Och med lite tur följer fortsatt kändisstatus, kanske till och med chansen att bli programledare i TV. Så är man tillbaka på krogen.

Av det anförda följer dock inte alls att den aktuella pjäsen saknar intresse. Tvärtom. I sådana här sammanhang finns nämligen alltid möjligheten att någon bryter mot manus och epaterar borgerligheten på allvar.

En av de bättre episoderna i svenskt kulturliv var när en naken rysk konstnär häromåret installerade sig själv som hund på ett pretentiöst vernissage och tillfogade delar av den församlade kritikerkåren bitsår. En annan då rollinnehavarna i en tidigare fångpjäs, *I väntan på Godor*, slutade vänta och rymde strax före premiären.

Kunde Tidaholmsfångarna göra detsamma vore det ett monumentalt bidrag till livets teater.

KLAS ÖSTMAN